

Producersen in oorlogstijd: de Tréfileries Léon Bekaert en Leon Bekaert tijdens de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog oefent een bijzondere aantrekkingskracht uit op historici. De religieuze, sociale, culturele, politieke en militaire context is daardoor steeds beter bekend geworden. Sommige terreinen blijven echter onderbelicht. Het economische aspect van de oorlog is daar merkwaardig genoeg één van. Weliswaar is er reeds substantieel werk verricht over de economische geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, maar de auteurs beperken zich vooral tot het macro-economische veld.¹ De bedrijven zelf en hun bedrijfsleiders worden zelden behandeld. In een poging om deze lacune mee op te vullen, focust dit artikel op de nv Tréfileries Léon Bekaert (vandaag de nv Bekaert) en haar bedrijfsleider Leon Bekaert tijdens de Tweede Wereldoorlog.²

Het bedrijf Bekaert werd rond 1880 gesticht door Leon-Leander Bekaert. De hoofdactiviteit was het produceren van prikkeldraad. Jaar na jaar groeiden zowel het personeelsaantal, de productiehoeveelheden als het productassortiment. De Eerste Wereldoorlog temperde de groei. Leon-Leander vluchtte in 1914 naar Nederland en vanaf 1915 werd de fabriek door de Duitsers overgenomen ten behoeve van hun oorlogsinspanningen. In 1918 werd Bekaert het slachtoffer van de Duitse nood aan staal. Sommige machines raakten door de oorlogsverrichtingen vernietigd; de rest werd

- 1 Bijvoorbeeld voor België: P. NEFORS, *Industriële 'collaboratie' in België. De Galopindoctrine, de Emissiebank en de Belgische industrie in de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 2000; voor Nederland: H. KLEMANN, *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting*, Amsterdam-Deurne, 2002.
- 2 Dit artikel is een bewerking van P. BLONDEEL, *Producersen in oorlogstijd: de Tréfileries Léon Bekaert en Leon Bekaert 1930-1946*, Gent, 2007 (UGent, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, promotor prof. dr. Dirk Luyten), 215 p.

ontmanteld en naar Duitsland overgebracht.³ De naoorlogse wederopbouw werd de verantwoordelijkheid van de zonen van Leon-Leander: Maurice en Leon-Antoon Bekaert. Ze deden dit met verve en tegen 1925 werd de vooroorlogse productie opnieuw gegeven. De jaren 20 waren belangrijk op het vlak van de internationale expansie. Bekaert richtte verkoopskantoren op in Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië, en het bedrijf breidde ook uit door middel van overnames. Zo nam het onder meer de *Tréfileries, Tuyauteries et Construction, afdeling Ruisbroek* over. De onderneming zou zoals vele andere rake klappen krijgen tijdens de economische crisis van begin de jaren 30, maar uiteindelijk zou Bekaert de crisis vrij goed doorstaan.

De economische crisis stelde het begrip 'vrije concurrentie' ter discussie. Moest alles wel aan de *onzichtbare hand* van Adam Smith overgelaten worden? Velen, waaronder Leon Bekaert, pleitten voor een systeem van verplichte kartelvorming dat de slechte kantjes van de overdreven concurrentie moest vijlen. In vele sectoren kwamen kartels tot stand; zo ook tussen de draadtrekkerijen met de oprichting van de *Union des Tréfileries et Clouteries Belges* (UTCB). Dit kartel ontfermde zich over de verkoop van de producten van de aangesloten firma's. Leon Bekaert speelde bij de oprichting en de latere werking van het kartel een vooraanstaande rol. Het draadkartel zou ook tijdens de Tweede Wereldoorlog belangrijk blijven, aangezien de Duitsers ook het kartelsysteem genegen waren.

Na 1935 was het ergste van de economische crisis voorbij en kon de productie opnieuw uitbreiden. Vanaf de tweede helft van 1936 tot en met de eerste helft van 1937 werden er meer dan 51.000 ton producten uit zachte staaldraad (ook wel Thomasstaal genoemd) vervaardigd. Daarna daalde de productie: in de tweede helft van 1937 en de eerste helft van 1938 werd maar de helft van de productie van het voorgaande jaar bereikt. Dit had te maken met de kleine economische crisis van 1937-1938, met een dieptepunt in de

3 L. KYMPERS, *Bekaert 100: economische ontwikkeling in Zuid-West-Vlaanderen*, Tielt, 1980, p. 262.

zomer van 1938.⁴ Gedurende de rest van 1938, 1939 en 1940 steeg de productie van zachte draad opnieuw, maar niet meer tot het niveau van 1936-1937. De personeelsbezetting volgde de productiefleuctuaties, waaruit afgeleid kan worden dat de arbeidsproductiviteit niet toenam in deze periode.

In totaal werden er in 1936-1940 meer dan 128.000 ton producten uit zachte staaldraad verkocht. De populairste waren prikkeldraad (55.467 ton), verzinkte draad (33.784 ton), draadnagels en krammen (13.305 ton), zeskant vlechtwerk (13.399 ton) en vierkant vlechtwerk (2.636 ton). Daarnaast werd er nog een hele reeks andere artikelen in kleinere hoeveelheden verkocht. In 1936 begon de firma ook producten uit harde staaldraad (draad uit Siemens-Martinsstaal) te vervaardigen. Voor de oorlog werden deze slechts zeer beperkt aangemaakt in vergelijking met de zachte staaldraadproducten. Tijdens de oorlog zou de verhouding veranderen.⁵

De pre-oorlogsconjunctuur was bevorderlijk voor de gehele staalen steenkoolindustrie. In april en mei van 1939 kende de internationale markt na een stagnatie in het begin van het jaar een toenemende vraag naar ijzer- en staalproducten. Meer en meer werden het Belgische ijzer en staal naar het buitenland uitgevoerd. De vraag van Britse afnemers was voor België zeer belangrijk: grote bestellingen van halffabricaten werden in die periode naar het Verenigd Koninkrijk gestuurd. Het Britse leger werd net als het Belgische leger een belangrijke afnemer van de prikkeldraad van Bekaert. Het is niet duidelijk op welke manier het bedrijf zich voorbereidde op een mogelijke oorlog. In elk geval beschikte Bekaert bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog over grote voorraden walsdraad en schaarde het bedrijf zich volop aan de kant van de geallieerden door in grote mate te produceren voor de Belgische, Britse en Franse legers.

4 F. BAUDHUIN, *Histoire économique de la Belgique 1914-1939*, deel I, Brussel, 1946, p. 379.

5 BRUSSEL, *Justitiepalais*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, bijlage 17: Vergelijking tusschen de verkopen per product.

De meidagen van 1940

Op zaterdag 18 mei hadden de Engelsen zich teruggetrokken achter de Schelde en marcheerden de eerste Britse troepen Zwevegem binnen. De daaropvolgende dinsdag trokken de Engelsen door de belangrijkste straten van Zwevegem met de melding dat het gevaar zeer groot was, en dat alle vluchtelingen en Zwevegemaars het grondgebied van de gemeente dienden te verlaten. Tot 19 mei heeft Bekaert de productie van zijn fabrieken in Zwevegem, Bourbourg en Sheffield ten dienste kunnen stellen van de Belgische, Britse en Franse legers.⁶

De Duitse werknemers van Bekaert bevonden zich in een hachelijke positie. Carl Gerhard, die bij Bekaerts verkoopsfirma ETECO werkte, werd op 10 mei door de rijkswacht opgehaald en naar een Kortrijkse gevangenis gebracht. Van daaruit werd hij naar een kamp aan de voet van de Pyreneeën gevoerd. Na zestig dagen werd hij er vrijgelaten en kon hij naar België terugkeren.⁷ Otto Middermann, de uitvinder van de Motto-prikkeldraad, die in een van de fabrieken tewerkgesteld was, werd eveneens gevangengenomen en naar Zuid-Frankrijk gebracht. Op 10 juli 1940 werd hij vrijgelaten en kon hij zijn werk hervatten.⁸

In de chaos besloot Leon Bekaert eerst de lopende gemeentezaken af te ronden (hij was immers ook burgermeester van Zwevegem) en daarna te vluchten. Op 18 mei gaf hij aan twee personeelsleden de opdracht zich uit de voeten te maken. Deze hadden al het geld, de plannen van de prikkeldraadmachines en dergelijke meer mee. Het was de bedoeling om ergens anders aan de slag te gaan.⁹ Op aanraden van de Britse staf in Zwevegem trok Bekaert naar Bourbourg met het plan de daar gelegen fabriek meer naar het zuiden te verplaatsen. De Duitse doorbraak in Abbeville maakte dit echter onmogelijk en hij keerde terug naar Zwevegem.¹⁰ Zijn zussen,

6 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 5.

7 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd, een kroniek over honderd jaar in en om Bekaert te Zwevegem*, Tielt, 1980, p. 277-278 en p. 282-283.

8 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, Belangrijke briefwisseling, DL 140: Brief van Otto Middermann aan Leon Bekaert, 13 juli 1940.

9 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 279.

10 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 5.

hun families en zijn twee jongste kinderen waren intussen naar Zuid-Frankrijk gevlucht.¹¹

Tussen 18 en 21 mei moesten de Engelsen hun stellingen aan de Schelde verlaten. Ze trokken zich terug achter de Leie. Het feit dat de Duitsers pas een week voor de capitulatie van het Belgische leger in Zwevegem aankwamen, zorgde ervoor dat men volgens een arbeider van Bekaert nog kon werken tot 21 mei: "In veertig zat ik in de stekkerdraad en we hebben daar gewerkt tot den dinsdag noen, den eenentwintigste mei. De Duitsers waren al over de Schelde ... We zijn dienen vrijdag stilgelegd geweest rond ten twaalven ... We zijn niet meer moeten teruggaan naar de fabriek: tegen dat 't zeven, acht uur van den avond was hebben de Engelsen al de dynamo's doen springen die ze vonden. En 's anderendaags waren de Duitsers er al".¹² Wegens de productie van prikkeldraad en andere voor de oorlogvoering belangrijke materialen was het enigszins voorspelbaar dat de Britten de Tréfileries Léon Bekaert niet zonder slag of stoot aan de oprukkende Duitsers zouden overleveren. Het bedrijf moest in de mate van het mogelijke onklaar gemaakt worden. Op 18 mei liet de Britse staf Bekaert weten dat hij zinnens was de Zwevegemse werkhuizen op te blazen en men heeft dit ook geprobeerd.¹³ Het opzet mislukte omdat een werkknemer van Bekaert de plannen van de Britten saboteerde. Hierdoor bleef de fabriek grotendeels gespaard. Enkel de kantoren brandden af, waardoor het grootste deel van de technische boeken en het bedrijfsarchief verloren ging.¹⁴ De Britten waren ontgoocheld omdat de fabriek nog overeind stond en vanuit Harelbeke beschoten ze de gebouwen met houwitser. Als gevolg daarvan stortte het dak in. De volgende dag, op 22 mei, brak de Duitse bezetting voor de Zwevegemnaars aan en op 24 mei begon de slag om de Leie. Als gevolg van de beschietingen was er voor ongeveer 10 miljoen fr.

11 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, Belangrijke briefwisseling, DL 140: Brief van Leon Bekaert aan Salle van de Laminoirs, Tréfileries et Cableries de Lens, 24 augustus 1940.

12 Geciteerd in: J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 283.

13 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 5.

14 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, Belangrijke briefwisseling, DL 140: Brief van Leon Bekaert aan Delori, 10 augustus 1940.

schade¹⁵ en moest het bedrijf voor een maand de productie staken.¹⁶

Het heropstarten van het bedrijf bij het begin van de Duitse bezetting

De bedienden en ondermeesters konden in juni 1940 – wanneer precies is niet duidelijk – opnieuw aan het werk. Het dak werd terug naar omhoog gekrikt. Er werd een dorsmachine geïnstalleerd die via een transmissie een boormachine en een draaibank aandreef. Het bedrijf bekostigde zelf de opruimings- en herstellingswerken.¹⁷ Op 30 juni 1940 was Bekaert in ieder geval al terug actief aangezien twee handelsreizigers op die dag opmerkten: “In de eerste plaats valt weer aan te stippen het vriendelijk onthaal bij de diverse fabrieken en klanten, alsook hun tevredenheid als ze vernemen dat de Tréfileries L. Bekaert weer van wal gestoken zijn. Bijna overal moesten wij de verspreide berichten logenstraffen dat de fabriek totaal vernield zou zijn”.¹⁸ In de afdeling waar zeskantvlechtwerk geproduceerd werd, draaiden al snel twee tot drie machines ondanks het feit dat deze zwaar getroffen was.

De aanwezigheid van een grote voorraad grondstoffen liet het heropstarten van de productie ook toe en de Duitsers bemoeiden er zich in die begindagen nog niet mee.¹⁹ De mogelijkheden voor de afzet van de producten beperkten zich tot België en Nederland en weldra liepen er nog te weinig bestellingen binnen om de arbeiders aan het werk te houden en de fabriek draaiende te houden. Bekaert vroeg daarom aan Carl Gerhard of hij niet voor meer bestellingen kon zorgen. Gezien de aanhouding van Gerhard op 10 mei en zijn verblijf in Frankrijk kan dit ten vroegste halverwege juli geweest zijn. Gerhard slaagde er, gezien de beperktheid van de Belgische en Nederlandse markten, niet in het aantal bestellingen te verhogen.

15 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Rapport préliminaire, 5 maart 1945, p. 7.

16 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 2: Nota betreffende de productie van harde staaldraad, bijlage 22.

17 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 289; LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 17.

18 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 292-293.

19 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 289 en 292-293.

Hij meldde Bekaert ook dat de Duitsers enkel steenkool wilden leveren aan bedrijven waar ze zelf voordeel uit konden halen. Indien er geen voordeel was, riskeerden de arbeiders deportatie naar Duitsland. Bekaert zou Gerhard gezegd hebben dat hij een zware plicht tegenover zijn arbeiders moest nakomen en ze absoluut in Zwevegem wilde houden, zelfs als hij daarvoor Duitse bestellingen moest aanvaarden. Hij vroeg Gerhard dan ook om Duitse bestellingen los te weken; enkel orders die voor oorlogsdoeleinden bestemd waren, moesten geweigerd worden. Gerhard zocht daarop contact met het Duitse walsdraadkartel (*Drahtverband*) te Düsseldorf en er werden zoveel bestellingen voor de Duitse privé-economie verkregen, dat de fabriek weer op volle toeren kon draaien.²⁰ Gerhard was sinds 1925 in dienst van Leon Bekaert. Hij werkte onder meer voor het eerste verkoopkantoor van Bekaert in Duitsland en tijdens het interbellum had hij in dat kader contacten met de Duitse draadkartels opgebouwd.²¹ Nu maakte hij van die contacten gebruik om bestellingen van het Drahtverband los te krijgen. In juli richtte Bekaert zich tot de Duitse autoriteiten met de melding dat hij 5.000 ton draad aan het Drahtverband zou leveren.²² Ook in de afdeling Ruisbroek werd het werk hervat. De afdeling werd verplicht matrassen en strozakken aan het Duitse leger te leveren met dezelfde kwaliteit en aan de prijzen zoals deze in 1939 en 1940 aan het Belgische leger geleverd werden.²³

De hoogconjunctuur als gevolg van de internationale spanningen verdween volledig bij het uitbreken van de oorlog. De productie van harde staal draad daalde van 1.400 ton in de tweede jaarlhelft van 1939 naar 600 ton in het eerste semester van 1940. In de tweede helft van 1940 bleef de productie op hetzelfde peil; op een sterke stijging was het wachten tot het eerste semester van 1941: toen werd meer dan 1.500 ton voortgebracht. De productie van zachte draadproducten daarentegen bleef op peil in de eerste helft

20 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 294.

21 ZWEVEGEM, *Privé archief Werner De Meulemeester*: C. GERHARD, *Quarante années au service de Bekaert*, passim.

22 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: La politique de travail suivie par monsieur L. Bekaert durant l'occupation allemande, p. 6.

23 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 20.

van 1940 (17.000 ton). Pas in de daaropvolgende jaarhelft nam de productie een duik. De Tréfileries Léon Bekaert hadden samen met Ougrée-Marihaye te Hemiksem al voor de oorlog technische aanpassingen gedaan om een deel van de markt (hoofdzakelijk kabelfabrieken) van harde staaldraad te veroveren op de Britten en Duitsers en dit bleek een succes. Bij de inval was er geen Duitse of Britse staaldraad op de Belgische markt.²⁴ Bekaert wou dit bevoordeel behouden: de Belgische markt moest door de Belgische fabrikanten bevoorrad worden. Op 4 en 11 september 1940 werden daarom pogingen ondernomen om een staaldraadkartel op te zetten. De poging onder leiding van Bekaert mislukte, hoofdzakelijk omdat de producenten het niet eens konden geraken over de quota. Na de mislukking kwam de leiding over de groep producenten meer en meer in handen van De Jaeger, bedrijfsleider van staaldraadproducent *Produrac*. De Jaeger zou de belangrijkste tussenpersoon worden in de contacten tussen enerzijds de Duitse *Stahldrahtvereinigung* en het *Drahtseilverband* (syndicaat van kabelfabrikanten), en anderzijds de Belgische staaldraadfabrikanten.²⁵ De bedrijfsresultaten van de afdeling Zwevegem volgden de negatieve trend van de productiecijfers in het begin van de oorlog. Het zakencijfer daalde van 99 miljoen fr. in het boekjaar 1939-1940 tot 54 miljoen fr. in het daaropvolgende. De daling van de winst van 25 miljoen fr. naar 4 miljoen fr. was nog meer uitgesproken. In het boekjaar 1940-1941 werden voor het eerst ook sociale werken geregistreerd voor een bedrag van 225.000 fr. Het personeelsaantal volgde de dalende trend van de cijfers: in het tweede kwartaal van 1939 werkten 827 mensen bij Bekaert; in het derde kwartaal 508. Daarna nam de personeelsbezetting stilaan weer toe: in het tweede kwartaal van 1941 waren er opnieuw 578 werknemers.²⁶

24 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, p. 2.

25 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, bijlage 1: Beknopt verslag over de vergadering gehouden op woensdag 4 september 1940 in de lokalen van de UTGB, met het oog op een te stichten verband tussen de verscheidene Belgische staaldraadfabrikanten.

26 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, bijlage 21: Schommelingen in de personeelssterkte en de productie.

De afdeling Ruisbroek deed het beter: alle cijfers wijzen er op een periode van expansie aan het begin van de oorlog. Het zakencijfer steeg van 5 miljoen fr. in het boekjaar 1939-1940 tot bijna 38 miljoen fr. in het boekjaar 1940-1941. Ook de winst steeg spectaculair van 139.000 fr. tot 7,4 miljoen fr. in 1940-1941. Het personeelsaantal verdrievoudigde en hetzelfde gebeurde met de lonen. Het zakencijfer werd gerealiseerd door de verkoop van matrassen, onderdelen voor beddenbakken, verenarkassen en staalwol. De verbetering van de resultaten van de afdeling Ruisbroek is te wijten aan de grote hoeveelheden producten die door de Duitsers gekocht werden (26 miljoen frank op een totaal zakencijfer van 38 miljoen frank).

LEON BEKAERT IN HET POLITIEK-ECONOMISCHE VAARWATER

Volgens een getuigenis van Carl Gerhard wou Bekaert geen cent aan de Duitse bestellingen overhouden en hij aanvaardde de orders alleen maar om te zorgen "dat zijn arbeiders hun boterham verdienen en te vermijden dat ze naar Duitsland zouden worden gestuurd". Aan het begin van de oorlog had Leon Bekaert ook tegen enkele werknemers gezegd dat hij tijdens de oorlog geen frank wou verdienen aan de Duitsers.²⁷ Deze standpunten waren een weerspiegeling van de nota-Galopin van 15 juli 1940, waarin produceren om de arbeiders aan het werk te houden en de voedselsituatie veilig te stellen, zonder buitensporige winsten te maken of wapens of munitie te leveren, naar voren geschoven werden. Aan gezien Bekaert sinds 11 juni regelmatig de vergaderingen van het Galopin-comité bijwoonde, was het enigszins logisch dat hij zich naar de richtlijnen van de Galopin-doctrine zou schikken. Ook na de oorlog verdedigde hij zijn productiepolitiek door te verwijzen naar de doctrine: "Monsieur L. Bekaert avait exposé qu'il avait eu constamment le souci de rester dans la ligne des directives Galopin et il avait tenu à démontrer que dans l'ensemble l'attitude qu'il avait adoptée, s'inspirait de sa grande préoccupation de garder en Belgique le maximum de main-d'oeuvre; il considérait comme un

27 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 294 en 299.

devoir d'humanité d'éviter le déplacement en Allemagne de la population ouvrière, estimant, au surplus, que le rendement de celle-ci était, en Belgique, inférieure à ce que les industriels allemands en auraient obtenu dans leurs usines".²⁸ Er kunnen vragen gesteld worden betreffende de motieven van Bekaert om de productie opnieuw op te starten. Was het beletten van de deportatie van zijn arbeiders zijn ultieme drijfveer? Zoals voormeld was de productie in het bedrijf reeds op 30 juni hervat; dit is een halve maand voor de eerste nota-Galopin. Maar aangezien Bekaert reeds op 11 juni togetreden was tot het Galopin-comité moest hij al voor 30 juni op de hoogte zijn van de te volgen richtlijnen.

Na de vlucht van de regering naar Londen in 1940 kwam het uitvoerend beleid in handen van de secretarissen-generaal, en dit met instemming van en in samenwerking met de *Militärverwaltung*.²⁹ Koning Leopold III is, zoals bekend, in België gebleven. Grondwettelijk verkeerde hij, gezien zijn krijgsgevangenschap, in de onmogelijkheid te regeren. Hij onthield zich echter niet van politieke activiteiten en ondernam bijvoorbeeld stappen bij de bezetter om zelf een regering op de been te brengen. Daarnaast stuurde hij begin juli 1940 aan op de creatie van een nieuwe functie van *commissaris-generaal van de administratie*. Deze supersecretaris-generaal zou het comité van de topambtenaren voorzitten en hun activiteiten coördineren. Leopold wou de administratie in Belgische handen houden door de Duitsers voor te zijn in hun streven naar één verantwoordelijk persoon voor elke sector van het openbare leven. Na zich oorspronkelijk verzet te hebben, stemden de secretarissen-generaal uiteindelijk principieel in met de benoeming van een commissaris-generaal voor de administratieve coördinatie.³⁰ Leopold wou Leon Bekaert benoemd zien in de nieuwe functie. Begin juli werd Bekaert in het geheim ontbo-

28 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: La politique de travail suivie par monsieur L. Bekaert durant l'occupation allemande, p. 2.

29 E. WITTE, J. CRAEYBECKX en A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997, p. 225-226.

30 A. DE JONGHE, 'De personeelspolitiek van de Militärverwaltung te Brussel gedurende het eerste half jaar van de bezetting', in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 3 (1972), p. 17-18.

Koning Leopold III en Leon Bekaert, tijdens het bezoek aan de fabrieken in 1938.
Bron: J. DELOOF, *Staalakkoord: het verhaal van een winnaar*, Tielst, 1987, p. 31.

den bij de koning. Leopold stelde uitvoerig de kritische toestand van het land voor en verzocht hem het ambt van commissaris-generaal te aanvaarden. Volgens de verweernota uit 1944 zou Bekaert bezwaar aangetekend hebben tegen het voorstel. Na een twee uur durend gesprek met Leopold aanvaardde hij het voorstel echter “omdat zijne Majesteit, als gevolg van een vraag van hem [Leon Bekaert], had laten verstaan dat hij in den grond van hem de volbrenging van deze plicht verlangde als van een soldaat in oorlogstijd”.³¹ De secretarissen-generaal gingen op 5 juli echter niet akkoord met de mogelijke benoeming van Leon Bekaert. Ze dachten dat slechts een ambtenaar van de administratie of een magistraat in aanmerking kon komen voor de functie. Frédéric en Wodon, de woordvoerders van de koning, vroegen zich af waarom Bekaert niet benoemd kon worden aangezien hij toch “un homme nouveau, indépendant, sans aucune attache avec la politique ou la finance” was. De woordvoerders stelden dat zijn benoeming de enige mogelijkheid was om het bestuur in Belgische handen te houden. Uiteindelijk zwichtten de secretarissen-generaal voor de

31 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 7.

druk van het hof. Vooraleer het benoemingsbesluit in het *Staatsblad* zou verschijnen, moest het worden voorgelegd aan Reeder, het hoofd van de Militärverwaltung. Dit gebeurde op 6 juli. Na een week besloot Reeder zijn goedkeuring te weigeren. Delmer, de woordvoerder van het comité van secretarissen-generaal, deelde het nieuws aan het comité mee op 15 juli: "De kandidatuur van de heer Bekaert werd niet aanvaard omdat de bevolking van het Vlaamse landsgedeelte geen vrede zou kunnen nemen met de benoeming".³² De verklaring voor de afwijzing moet gezocht worden in de felle negatieve reactie van het *Vlaams Nationaal Verbond* (VNV). Van zodra het Verbond op de hoogte was gesteld van Bekaerts kandidatuur, had het er zich met hand en tand tegen verzet. De Vlaams-nationalisten zagen hem als een "strooien man van de Bisschop van Brugge" die ze geenszins vertrouwden.³³ Reeder had aan Delmer verzocht binnen de drie dagen een vooraanstaande persoonlijkheid voor te dragen voor het nieuwe ambt. Het comité besloot dan op 16 juli om Heymans, gouverneur van de *Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid*, voor te dragen. Frédéric bleef er echter bij Delmer op aandringen de kandidatuur van Bekaert te verdedigen. Dat de Vlaams-nationalisten Bekaert niet zouden aanvaarden, vond de kabinetschef van de koning niet zo belangrijk. Op 17 juli besloot het comité van secretarissen-generaal om de Militärverwaltung dringend te verzoeken de kandidatuur van Bekaert te aanvaarden. Heymans werd als tweede kandidaat naar voren geschoven voor het geval de Duitsers Bekaert bleven afwijzen. Begin augustus deelde Reeder aan Delmer uiteindelijk mee dat hij afzag van de oprichting van een commissariaat-generaal voor de administratie.³⁴

In juni 1940 had de koning een onderhoud met de rector van de Katholieke Universiteit Leuven, mgr. Van Waeyenbergh. Leopold vroeg namen van mensen die belast konden worden met de wederopbouw. Van Waeyenbergh vreesde dat het land niet klaar was voor een stelsel dat afbreuk zou doen aan de grondwettelijke in-

32 A. DE JONGHE, 'De personeelspolitiek', p. 18-19.

33 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 7.

34 A. DE JONGHE, 'De personeelspolitiek', p. 19-20.

stellingen, maar gaf wel veertien namen van mensen die met de opdracht belast zouden kunnen worden. Het lijstje bevatte vooral namen van Vlaamsgezinden en gedeeltelijk ook van leden van het *Centrum Lippens*. Leon Bekaert stond op het lijstje en behoorde tot beide categorieën.

Het Centrum Lippens streefde naar een breuk met het parlementair regime en bereidde een politieke reorganisatie in antidemocratische zin voor. Het Centrum wenste een sterke regering die leiding kon geven aan een staat die niet langer gebukt zou gaan onder het algemeen enkelvoudig stemrecht en het partijenregime. Bedoeling was de macht van de koning te versterken: "Si notre travail, Sire, peut aider dans une faible mesure notre Souverain dans la tâche immense qui L'attend, nous nous sentirons fort récompensés. Le peuple belge tout entier appelle de tous ses vœux l'heure où le Roi, Son Chef, prendra la direction de Pays et il Le suivra".³⁵ Het wantrouwen in de parlementaire democratie leidde ertoe dat het Centrum Lippens de wetgevende en uitvoerende macht ten dienste van de vorst wou stellen. Er zou een einde komen aan de scheiding der machten; de koning kreeg alle macht. De vorst zou daarin bijgestaan worden door enkele raden die niet democratisch verkozen zouden worden. Hij zou de wetten maken en de ministers waren alleen tegenover hem verantwoording verschuldigd. Het parlement werd een overbodige instelling. Het voordeel van dit systeem was de snelheid waarmee het wetgevend werk zich zou kunnen voltrekken. Aan de andere kant riskeerde men natuurlijk dat de koning het wetgevend proces zou usurperen. Het studiewerk rond de ideeën in het Centrum Lippens liep ten einde in december 1940. De resultaten werden op 24 december doorgegeven aan de vorst. Uiteindelijk leidden de ideeën en plannen tot niets.

Maar waarom engageerde Leon Bekaert zich in het Centrum Lippens? Was hij het parlementarisme dan beu? Het heeft er alle schijn van dat dit inderdaad het geval was. In de jaren 30 was dit

35 *Brief van Lippens aan Leopold III op 23 december 1940*, geciteerd in: D. LUYTEN, 'Het centrum Lippens: een Belgische Nieuwe orde in een nazistisch Europa?', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 71 (1993), p. 878.

misschien nog niet zo, ofwel sluimerden deze gevoelens bij hem nog onder de oppervlakte. Hij onderhield toen echter al goede relaties met Leopold III die de democratie geen warm hart toedroeg. In elk geval kwam hij er tijdens het interbellum niet openlijk voor uit. In het Centrum Lippens zal zijn inbreng niet zo groot geweest zijn. Dirk Luyten merkte op dat niet alle medewerkers een even groot aandeel in de werkzaamheden hadden. De rapporten werden vooral opgesteld door een aantal specialisten, van wie de inbreng doorslaggevend was. Leon Bekaert behoorde niet tot de specialisten die Luyten vermeldde. Maar zijn lidmaatschap is toch wel belangrijk. Daaruit is immers af te leiden dat hij op zijn minst niet vies was van het autoritaire gedachtegoed.

De keuze van Bekaert om juist in het begin van de oorlog expliciet door middel van een lidmaatschap deel te nemen aan het autoritair gerichte Centrum Lippens vergt ook een verklaring. Tijdens het interbellum was de afkeer van de parlementaire democratie al sterk aanwezig. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht, met het daaruit voortvloeiende verlies van de machtspositie van de burgerij en de medezeggenschap van de arbeidersklasse, had de conservatieve elite in de periode tussen de oorlogen nooit verwerkt. Er bestonden toen al plannen om de staat op een meer autoritaire manier in te richten. Maar de politieke machtsverhoudingen lieten nog niet toe deze in de praktijk om te zetten. De oorlog bood nieuwe kansen. De plannenmakers werden aangespoord door de afschaffing van de parlementaire instellingen en het verdwijnen van de paritaire comités en autonome vakbonden.³⁶ Daarenboven waren er bij de elite velen die overtuigd waren van de hegemonie van de Nieuwe Orde op het continent.³⁷ Dit laatste was niet noodzakelijk een teken van Duitsgezindheid. De snelheid waarmee de Duitsers België onder de voet gelopen hadden, deed de hoop op een geallieerde overwinning afnemen. De capitulatie van Frankrijk gaf de doorslag en bracht een kentering in de geesten teweeg. De industrieel Georges Hannecart rapporteerde

36 D. LUYTEN, *Ideologie en praktijk van het corporatisme tijdens de Tweede Wereldoorlog in België*, Brussel, 1997, p. 30.

37 D. LUYTEN, 'Het centrum Lippens', p. 879, 881, 886-903 en 906.

in februari 1941 aan Gutt dat vele industriëlen in de Duitse eindoverwinning geloofden. Patrick Nefors twijfelt of Galopin overtuigd was van de Duitse eindzege. Over Bekaert is hij minder genuanceerd: "Bij andere belangrijke industriëlen, zoals Lippens of Bekaert, hoeft men geen dergelijke twijfels over hun opvattingen te hebben. Zij waren wel degelijk van de Duitse eindoverwinning overtuigd: men kan hun politieke bedrijvigheid in die 'wondere zomer' slechts in dit licht begrijpen".³⁸ We zijn geneigd Nefors in zijn redenering te volgen: iemand die niet overtuigd was van de Duitse overwinning zou zich niet engageren in een comité dat de staat op ingrijpende en autoritaire wijze wou organiseren. Leon Bekaert had zich tegenover zijn personeel echter anders geuit. In juni of juli 1940 riep hij de fabrieksraad samen en deelde mee dat de oorlog weliswaar nog lang kon duren, maar dat men de hoop niet moest opgeven. Groot-Brittannië kon nog doorvechten, vanuit de kolonies kon nog strijd gevoerd worden en ook de VSA konden nog bij de oorlog betrokken worden.³⁹ Het lijkt er eerder op dat hij zijn personeel hier wat moed wilde inspreken, terwijl zijn deelname aan het Centrum Lippens doet vermoeden dat hijzelf eigenlijk overtuigd was van de Duitse overwinning.

Vanaf de herfst van 1941, toen een Duitse eindoverwinning minder zeker werd en de publieke opinie zich afkeerde van het fascistische gedachtegoed, zagen nieuwe reorganisatieprogramma's het licht. Enkele van die plannen hadden opnieuw betrekking op het autoritaire politieke corporatisme. Maar Leon Bekaert heeft zich na 1940 niet meer ingelaten met de politieke reorganisatie van het Belgische staatsbestel.

Daarnaast werd geprobeerd de Belgische economie te organiseren naar het nazistische model. In de zomer van 1940 werden de warencentrales, bevoegd voor de rationele verdeling van de grondstoffen, opgericht en in februari 1941 trachtte de bezetter door middel van de *groepen* een corporatieve organisatie met een indeling op sectoriële en regionale basis in te voeren.⁴⁰ In totaal werden er in België twaalf hoofdgroeperingen opgericht, waaronder

38 P. NEFORS, *Industriële 'collaboratie' in België*, p. 45.

39 Interview Werner Demeulemeester, 18 november 2007.

40 Van de regionale organisatie werd nooit werk gemaakt.

de metaalverwerking. Het stelsel van de groepen was nazistisch en autoritair van karakter. Dit blijkt onder meer uit het leidersbeginsel, waarbij een leider die een adviesraad mocht aanduiden aan het hoofd stond van de organisatie. Op het laagste niveau van de ondergroeperingen kon een ledenvergadering bijeengeroepen worden nadat de leider zijn fiat gegeven had. Gustave Joassart, voorzitter van de *Fédération des Constructeurs belges* wou geen voorzitter worden van de hoofdgroepering metaalverwerking. Deze was naar zijn mening autoritair, nazistisch en een instrument in handen van de bezetter. Na de weigering van Joassart werd Leon Bekaert bij besluit van 10 juli 1941 aangesteld als leider van de organisatie. Volgens Bekaert was dit de wil van Joassart geweest.⁴¹ Eerder had hij zich gematigd positief uitgelaten over het stelsel van de groepen. Hij meende dat bij de uitvoering bijvoorbeeld nog katholieke accenten konden gelegd worden. Het aantal aangesloten bedrijven steeg van 1.000 in juli 1941 naar 1.700 in januari 1942. Het verplichte lidmaatschap verklaart deze grote toename, maar volgens Brion en Moreau was ook juist de komst van Leon Bekaert belangrijk.⁴² Bekaert streefde naar taalevenwicht in de hoofdgroepering: er kwam een nieuw bureau voor West-Vlaanderen; Limburg werd van de regionale afdeling van Luik overgeheveld naar deze van Antwerpen en Namen werd afhankelijk van de afdeling te Charleroi. De leden kregen omzendbrieven in de taal van hun streek toegezonden en de verslagen van de Raad van Bestuur werden zowel in het Frans als in het Nederlands opgemaakt. Bekaert streefde naar taalvrede: "om op dit vlak de rust te herstellen en om voor eens en altijd te voorkomen dat een slechte verstandhouding het bestaan van het land in gevaar zou brengen, moet iedereen blijk geven van goede wil. We krijgen de kans om een voorbeeld te stellen op economisch gebied. Laten we dat dus doen zonder een zuur gezicht te zetten, want we kunnen het land de mooiste dienst bewijzen die er bestaat. Binnen de diensten van de Hoofdgroepering zullen beide taalgemeenschappen op voet

41 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 8.

42 R. BRION en J.-L. MOREAU, *Fabrimetal. 50 jaar in het hart van de industrie. Kroniek van een federatie*, Tielt, 1996, p. 69-70.

van volledige gelijkheid staan”.⁴³ Bekaert vond in december 1942 dat de groeperingen perfect werkten en deelde mee dat hij het ook spijtig zou vinden als ze na de oorlog verdwenen “want we moeten het nog een tijd met een geleide economie doen, en daarvoor zijn de groeperingen nodig”.⁴⁴ In de hoedanigheid van leider van de hoofdgroepering pleitte hij ook meer dan eens voor rationalisatie in de metaalverwerkende sector.

Er werd ook gewerkt aan de voorbereiding van de naoorlogse arbeidsverhoudingen en de economische organisatie.⁴⁵ Een sociale studiec commissie onder leiding van Bekaert⁴⁶ was in opdracht van het Galopin-comité vanaf de zomer van 1942 bedrijvig. In september 1943 legde de *Commissie Bekaert* een eindrapport voor. De maatregelen in het rapport bleven wel beperkt tot de transitieperiode na de oorlog, maar de Commissie wilde toch ook de basis leggen voor de opbouw van het sociaal beleid in de verdere toekomst. De tekst bevatte twee grote elementen. Allereerst moest er gestreefd worden naar samenwerking en overleg met de vakbonden om de sociale vrede te handhaven. Zo zou er bijvoorbeeld overleg gepleegd kunnen worden over de lonen, die niet noodzakelijk laag gehouden moesten worden. Er werd ook gepleit voor extra uitgaven inzake de bevoorrading van de arbeiders qua kleding en huisraad. De staat moest hierin een aanzienlijk aandeel opnemen, omdat het ging om uitzonderlijke uitgaven veroorzaakt door de oorlog. Ook de werkgevers moesten hun steentje bijdragen door gelden over te maken aan de kinderbijslagkassen. De steun aan de arbeiders van zowel de overheid als de werkgevers was erop gericht om loonstijgingen, die later zouden kunnen doorwerken, te vermijden. Een eventuele loonstijging was toch wel bespreekbaar. Er zou een centraal paritair comité met patroons en vakbonden worden opgericht dat moest nagaan welke loonsverhogingen er geoorloofd waren. De overheid kreeg een vetorecht tegen loonstijgingen die het economische herstel in het gedrang

43 Geciteerd in: R. BRION en J.-L. MOREAU, *Fabrimetal*, p. 72.

44 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 140: Brief Bekaert aan Dessain, 24 december 1942.

45 D. LUYTEN, *Ideologie en praktijk*, p. 225 en 233-235.

46 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 9.

zouden kunnen brengen. De tweede grote doelstelling in het rapport was de verhoging van de levensstandaard van de arbeiders. Hun koopkracht moest op een redelijk niveau komen en er moest gestreefd worden naar volledige tewerkstelling, werkzekerheid en een systeem van sociale zekerheid. De toepassing van nieuwe technieken en technologische innovatie zouden kunnen zorgen voor een toename van de arbeidsproductiviteit, die nodig was om de welvaartsstijging te financieren. Deze ideeën zijn een voortzetting van het streven van Bekaert naar rationalisering en innovatie als leider van de *Hoofdgroepering Metaalverwerkende Nijverheid*. Verder moest de bedrijfsorganisatie voor sociale vrede zorgen. Van een stakingsverbod was geen sprake, maar een centraal paritair comité zou nagaan welke sancties konden getroffen worden tegen organisaties die de collectieve arbeidsovereenkomsten niet zouden naleven.⁴⁷

De regering-Pierlot was sinds de zomer van 1940 afgesneden van nagenoeg elk contact met het bezette land. Om toch te weten wat er leefde bij de Belgische bevolking, werd in de zomer van 1942 het *Comité Gilles* opgericht. Het comité telde een dertigtal leden en was van groot belang voor de Belgische regering.⁴⁸ In de loop van 1943 werd Leon Bekaert in het comité opgenomen.

Bekaert was grondig veranderd ten opzichte van 1940. Met zijn lidmaatschap van het Centrum Lippens stond hij een autoritaire reorganisatie van de maatschappij voor. Deze reorganisatie betekende een afrekening met de democratisering en het parlementarisme. Met die opvattingen stond hij aan de zijde van Leopold III, die alle contact met de regering in ballingschap verbroken had. In de zomer van 1942 schaarde Bekaert zich aan de kant van de Belgische regering en nam impliciet afstand van de koning. Zijn aandacht ging nu naar de voorbereidingen van de naoorlogse sociale organisatie en hij liet zich niet meer in met de autoritaire plannenmakerij die in 1942 opnieuw opgang maakte. Reden hiervoor was dat Bekaert, net zoals de algemene publieke opinie, zich meer

47 D. LUYTEN, *Ideologie en praktijk*, p. 252, 261 en 262-264.

48 M. VAN DEN WIJNGAERT (red.), *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 2004, p. 245.

en meer van het autoritaire fascistische gedachtegoed wegtrok op het moment dat de Duitse eindzege geen zekerheid meer was. Pogingen om de Belgische staat op autoritaire wijze te reorganiseren hadden geen nut meer in zijn ogen omdat hij er nu van overtuigd was dat de oorlog zou uitdraaien op een herstel van de democratie.

HET BEDRIJF IN VOLLE DUITSE BEZETTINGSTIJD

Met de inval van de Duitsers waren de bedrijfsresultaten in 1940-1941 op alle vlak achteruitgegaan ten opzichte van het boekjaar 1939-1940. Het boekjaar 1941-1942 betekende voor de afdeling Zwevegem een gedeeltelijk herstel. Gedeeltelijk, want de resultaten bleven nog ver onder de vooroorlogse cijfers. De afdeling Ruisbroek ging er lichtjes op achteruit.

De totale productie staaldraad en zachte draad daalde van 23.255 ton in 1940 naar 15.379 ton in 1941 en steeg dan weer tot 19.661 ton in 1942. In het eerste semester van 1940 daalde de productie van staaldraad met een derde, terwijl die van zachte draad min of meer op peil bleef. Daarna zou de productie van staaldraad stijgen, vooral in de tweede helft van 1941. De productie van zachte draad bleef daarentegen stabiel. In 1942 werd er van het aantal Belgische orders harde staaldraad 14% werkelijk verzonden. Bij de Duitse orders was dit 8,2%. Ook in 1941 was deze achterstand in de verwerking van bestellingen al groot.⁴⁹ In de zomer van 1941 beklaagde de bezetter zich hierover bij de UTCB: de bestellingen liepen te veel vertraging op bij alle draadtrekkerijen. Daarom zou minder walsdraad ter beschikking gesteld worden van de draadtrekkerijen. Bekaert was hier ten felste tegen gekant; de vertragingen kwamen volgens hem net tot stand door een tekort aan voorraden.⁵⁰ De Galopin-doctrine was er oorzaak van dat Duitse bestellingen trager verwerkt werden dan Belgische orders. De doctrine bepaalde im-

49 BRUSSEL, SOMA, Pièces à conviction Auditorat-général en cause Groupement principal de l'Industrie des Fabrications métalliques, AA 1314 715, Map 12: Maandelijke statistieken van de verzendingen van harde staaldraad door de staaldraadproducenten.

50 BRUSSEL, SOMA, Pièces à conviction Auditorat-général en cause Groupement principal de l'Industrie des Fabrications métalliques, AA 1314 714, Map 10: Vergadering 1 augustus 1941 op Sybelac.

mers dat alle bestellingen gezamenlijk aanvaard moesten worden. Als alle producenten dan ook nog eens gezamenlijk afspraken om Duitse orders trager te verwerken, stond de bezetter machteloos. Meer dan de helft van de productie van harde staaldraad bij Bekaert werd naar Duitsland verzonden. De NV Produrac – die in 1924 als eerste Belgische draadtrekkerij met de productie van staaldraad begonnen was – verkeerde in een andere situatie. De Jaeger, bedrijfsleider van Produrac, hield alle bestellingen voor de binnenlandse markt voor zijn bedrijf en Duitse bestellingen speelde hij door naar andere producenten. Voor Leon Bekaert vormde dit een dubbel probleem. Vooreerst klaagden de Belgische kabelproducenten dat ze te weinig harde staaldraad ontvingen door te late leveringen. Op de vergadering van harde staaldraadproducenten van 14 mei 1941 kaartte Bekaert dit probleem aan. De kabelproducenten waren bij hem (als leider van de hoofdgroepering) komen protesteren tegen de achterblijvende bestellingen. Omdat Produrac enkel voor het binnenland produceerde, stelde zich nog een tweede probleem. De firma droeg immers geen verantwoordelijkheid voor de leveringen aan Duitsland, in tegenstelling tot de andere staaldraadproducenten. Bekaert schreef hieromtrent op 7 juli 1941 een protestbrief naar De Jaeger.⁵¹ De Jaeger probeerde zichzelf en zijn bedrijf op juridisch vlak veilig te stellen. Als de draadtrekkerij later voor de rechter zou moeten komen, dan had Produrac niet geleverd aan de vijand (strafbaar volgens artikel 115 van het strafwetboek). Produrac schikte zich daarmee ook niet naar de Galopin-doctrine, die bepaalde dat alle Duitse bestellingen door de Belgische fabrikanten zoveel mogelijk samen aanvaard, verdeeld en verwerkt moesten worden. Als gevolg van het protest werden enkele bestellingen door Produrac aan de firma Bekaert afgestaan, maar dan nog kon Produrac geen normale leveringstermijnen naleven. *Ocachar* (Office Commerical d'Achat pour Charbonnage, de warencentrale voor kolen) drong daarom bij de hoofdgroepering aan om leveringen van staaldraad aan de Belgische kabelfabrieken te bekomen. De bezetter was er niet mee opgezet dat

51 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, p. 4, bijlage 7 en bijlage 8c.

Produrac de bestellingen voor het binnenland voor zichzelf hield. In augustus en september 1941 eisten ze dat de bestellingen voor het binnenland niet langer door Produrac, maar door een centraal organisme verdeeld zouden worden. Bourgeois, secretaris van de subgroep *Draadtrekkerij en aanverwante producten*, zou met deze taak belast worden. Vanaf augustus 1941 kregen de Belgische staal-draadfabrikanten ook de beschikking over een vast contingent walsdraad (1.250 ton per maand).⁵²

In een brief van 9 januari 1941 deelde De Jaeger aan dr. Voye, bestuurder van de Stahldrahtvereinigung, mee hoe de Belgische staaldraadproducenten een voorgelegde Duitse bestelling op de vergadering van 8 januari hadden aanvaard en verdeeld. Een afschrift van dit schrijven werd aan de betrokken staaldraadproducenten doorgestuurd. Het ging om een bestelling van verzinkte draad van 1,6 mm diameter en met een weerstand van 140/160 kg/mm². Bestemming was de firma *Buchheister* in Rotterdam. De opdracht liep over een periode van 9 maanden en zou nadien nog verlengd worden. Elke maand moest er 500 ton staaldraad aan Buchheister geleverd worden. De bestelling had een ander karakter dan de orders die doorgaans geboekt werden. Afnemer was de Duitse *Kriegsmarine* te Rotterdam. Leon Bekaert was hiervan op de hoogte: Otto Middermann deelde hem op 19 januari mee "... dat de heer Buchheister de Duitse leider is van de gevlechtsfabricatie voor de marine te Rotterdam".⁵³ Het vlechtwerk bestond uit afzonderlijke ringen die met de hand werden gemaakt en dan stuk voor stuk bijeengevoegd. De ringen die Bekaert leverde, werden gebruikt voor de confectie van versperringsnetten voor duikboten: "les filets contre sous-marins sont un instrument à l'aide duquel on défend l'approche des ports – ils sont, dans certains cas, également utilisés pour la destruction directe de submersibles, passant, par conséquent, dans la catégorie d'instruments

52 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, p. 4-5.

53 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, bijlage 5 en 15.

offensifs".⁵⁴ Alhoewel hier dus geen wapens en munitie stricto sensu afgeleverd werden, wist Bekaert dat de ringen dienden als basis voor het vervaardigen van materialen met een militair karakter. Deze leveringen waren niet verboden volgens de Galopindoctrine, aangezien die enkel de productie van wapens en munitie in de enge zin en niet de grondstof ervoor verbood. Daarom hadden Leon Bekaert, noch de andere producenten er meer bezwaar tegen dan bij andere bestellingen voor Duitse kabelfabrieken. In het eerste halfjaar van 1941 werd er 300 ton staaldraad aan Buchheister geleverd⁵⁵ en gedurende de hele oorlog 2.737 ton (op een totaal van ongeveer 19.000 ton harde staaldraad).⁵⁶ Het gerecht nam Bekaert deze levering na de oorlog kwalijk.

In oktober en november 1942 legde de bezetter een nieuw programma betreffende de productie van zachte draad voor: er moest 3.000 ton prikkeldraad geproduceerd worden op een totaal van 14.850 ton.⁵⁷ Dit betekende een verhoging van de productie met 25%. De draadproducenten deden een tegenvoorstel waarbij ze pleitten voor 2.635 ton prikkeldraad op een totaal van 15.310 ton draad. Dit laatste werd aanvaard, wat de productie met 10 à 15% in plaats van 25% verhoogde.⁵⁸ De hoeveelheden waren echter minder belangrijk dan de aard van het materiaal. Op een vergadering van het directiecomité van de UTCB op 18 november twijfelden de leden of de draadtrekkerijen de prikkeldraad wel zou produceren, gezien het hier mogelijk om een wapen ging. Uit een brief die Leon Bekaert schreef aan meester Hermans, raadgevend advocaat van de UTCB, valt op te maken dat de draadproducenten zinnens waren de productie van prikkeldraad te weigeren. In ieder geval wenste hij dat de productie van prikkeldraad niet onder zijn ver-

54 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: Fouritures de fils, p. 2.

55 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, p. 4 en 7.

56 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 2: La politique du travail suivie par monsieur L. Bekaert pendant l'occupation allemande, p. 24.

57 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Procès-verbal de la réunion de 3 novembre 1942 (UTCB), p. 2.

58 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Rapport préliminaire, 5 maart 1945, p. 5.

antwoordelijkheid viel: "La meilleure sanction serait évidemment que les Autorités allemandes réquisitionnent notre matériel et fabriquent elles-mêmes les ronces artificielles que nous refuserions nous-mêmes de fabriquer".⁵⁹ Bekaert suggereerde hier eigenlijk de oplossing waarvoor uiteindelijk gekozen werd, namelijk dat de afdeling onder Duitse administratie en verantwoordelijkheid zou doorwerken. Voor de fabrieken van Bekaert zelf viel deze optie best mee, omdat zo het grootste deel ervan ongemoeid gelaten werd. De winst op de grondstof voor de prikkeldraadafdeling (klare draad 0/15) kon zo ook behouden blijven. Op 16 november 1942 beantwoordde Hermans de brief en bevestigde dat prikkeldraad onder de categorie defensieve wapens viel en dat het dan ook noodzakelijk was de productie ervan te weigeren. Hij verwachtte dat de sanctie voor de weigering waarschijnlijk de benoeming van een *Verwalter* zou zijn. Maar aangezien het maar om een klein deel van de fabrieken ging, voegde hij eraan toe dat het wel mogelijk moest zijn dat de Duitsers enkel het personeel en het materieel zouden opeisen dat nodig was voor de afdeling prikkeldraad.⁶⁰ Het probleem was dus niet de productie van prikkeldraad zelf, maar de juridische verantwoordelijkheid ervoor.

Op 25 november besliste het bestuur van de UTCB om de adviezen van Hermans te volgen en de productie van prikkeldraad onder de verantwoordelijkheid van de producenten te weigeren. Bekaert deelde de beslissing aan de bezetter mee en stelde dat de productie enkel onder Duitse dwang zou aangevat worden en dat liefst alleen de prikkeldraadafdeling onder Verwaltung zou geplaatst worden (normaal gezien zou de hele fabriek dit lot ondergaan). Bekaert was, voor wat zijn eigen fabrieken betrof, alvast begonnen met het afzonderen van de prikkeldraadafdeling van de rest van het bedrijf.⁶¹ Op 15 december stuurde de *Militärbefehls-*

59 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: C. Elslander, Ronceries Unter Verwaltung, 18 april 1946, p. 2-3.

60 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: C. Elslander, Ronceries Unter Verwaltung, 18 april 1946, p. 3.

61 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Note sur la question de la fabrication de ronces artificielles en Belgique, vergadering 25 november 1942.

haber een brief naar de betrokken bedrijven waarin hij een Verwalter voor de prikkeldraadafdelingen aanstelde. De directie van de afdelingen moest echter blijvend waargenomen worden door de moederbedrijven. Dit betekende dat alles eigenlijk bij het oude bleef. De draadproducenten wilden de verantwoordelijkheid voor de productie echter niet dragen en ze tekenden protest aan tegen de brief. Op 30 januari 1943 werd de verantwoordelijkheid voor de afdelingen dan overgedragen aan Verwalter Paul Seehaus, die voordien afgevaardigde van het Drahtverband was geweest.⁶² Seehaus verbleef niet in de fabrieken; hij vestigde zich in Brussel en riep er elke week de afgevaardigden van de prikkeldraadafdelingen samen. Ondanks de onder Verwaltung-stelling bleef de UTCB zich met de prikkeldraadafdelingen inlaten. Het kartel was voor wat betreft de betalingen van de leveringen prikkeldraad intermediair tussen de afdelingen en de afnemers.⁶³ Ook de afdelingen die de grondstof voor de prikkeldraad leverden, stonden onder de verantwoordelijkheid van de betrokken bedrijven. De grondstof bestond vooral uit klare draad 0/15 en kreeg de benaming *speciale draad*. De producenten, waaronder Bekaert, leverden de draad ook aan Duitse prikkeldraadproducenten. Een voorbeeld daarvan waren de bestellingen met daarop de vermelding *Hindernissprogramm* (*Hindernissbaustof* of materiaal voor de defensie). Bekaert leverde 649 ton van de 787 ton bestelde draad.⁶⁴ Verder leverde het bedrijf 910 ton draad met de vermelding *fil pour fabrication de ronces* en 875 ton met de vermelding *Stacheldrahtfabrik*. Net zoals bij de leveringen aan Buchheister maakte Leon Bekaert er dus geen probleem van om de grondstof voor de productie van wapens te leveren, zolang de productie van de wapens zelf maar niet onder zijn verantwoordelijkheid viel. De onderzoekers na de oorlog voelden de onder Verwaltung-stelling dan ook vooral aan als een

62 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Notice sur ronerie Bekaert à Zwevegem unter Verwaltung, p. 1.

63 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: C. Elslander, Ronceries Unter Verwaltung, 18 april 1946, p. 5-7.

64 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Les commandes du Drahtverband Allemand, p. 3.

mesure de pure façade.⁶⁵ Nochtans lag Bekaerts houding volledig in de lijn van de Galopin-doctrine. Van februari 1943 tot 2 september 1944 produceerde Bekaert 6.985 ton prikkeldraad. Daarvan werd er 6.850 ton voor een bedrag van 23 miljoen frank verzonden. Alle facturen stonden op naam van het *Oberkommando des Heeres*.⁶⁶

Ten opzichte van het boekjaar 1941-1942 steeg in de afdeling Zwevegem van Bekaert de omzet in 1942-1943 en bleef stabiel in 1943-1944. Hetzelfde kan gezegd worden van het zakencijfer en de uitbetaalde lonen en wedden. De winst daarentegen ging naar beneden: het boekjaar 1943-1944 werd zelfs met twee miljoen fr. verlies afgesloten. In 1943-1944 ging een aanzienlijk bedrag naar sociale werken. Ook de afdeling Ruisbroek vertoonde een stijging van het zakencijfer in de tweede helft van de oorlog. De winst daalde in 1942-1943 en steeg in het daaropvolgende boekjaar. In dit laatste boekjaar werkten er 358 mensen in de afdeling. Dit was een aanzienlijke toename. Als gevolg daarvan stegen de uitbetaalde wedden en lonen. Uit de bedrijfsresultaten zou men kunnen afleiden dat de *Tréfileries Léon Bekaert* het niet zo slecht stelden aan het eind van de oorlog. De resultaten van het tweede semester van 1943 en het eerste van 1944 zijn echter samengevoegd, waardoor een daling van de cijfers in 1944 gecompenseerd wordt door de goede resultaten van 1943.

In juni en waarschijnlijk ook in augustus en september 1944 lag het werk in de fabrieken stil.⁶⁷ Op 8 september werd Zwevegem bevrijd.⁶⁸

IN DUITSE ONGENADE

Op 18 februari 1944 werd Leon Bekaert bij de Gestapo te Gent geroepen. Hij werd er onderworpen aan een langdurig verhoor en 24 uur vastgehouden in de Nieuwe Wandeling. Het verhoor

65 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: C. Elslander, Ronceries Unter Verwaltung, 18 april 1946, p. 10.

66 BRUSSEL, *Justitiépaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 2: La politique du travail suivie par monsieur L. Bekaert pendant l'occupation allemande, p. 18.

67 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 140: Brief Bekaert aan D. Van De Pitte, 19 juni 1944.

68 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 341.

ging onder meer over het feit dat hij de begrafenisdienst van Albert Garez, die door de Duitsers gefusilleerd was, bijgewoond had en over *Duits vijandelijke bedrijvigheid*.⁶⁹ Bekaert zou nooit gevolg gegeven hebben aan de Duitse verordening die bepaalde dat de Belgische overheden de rantsoenkaarten en rantsoenzegels moesten achterhouden van wie zich aan de verplichte arbeidsdienst onttrok. Daarnaast zou hij nooit toegelaten hebben dat er Duits propagandamateriaal door de gemeentediensten werd aangeplakt. Ten slotte had hij als gevolg van een omzendbrief van juli 1942, uitgaande van secretaris-generaal Romsée, tien leden voor de hulppolitie moeten aanduiden, te kiezen onder de aangeslotenen bij het VNV of de SS-organisaties. Hij had geweigerd en de tien leden naar eigen keuze aangeduid. Hij had de *Kommandantur* laten weten dat ofwel zijn keuze aanvaard moest worden ofwel de keuze van de *Kommandantur*, waarbij hij dan elke verantwoordelijkheid van de hand wees. De Duitsers zouden toegegeven hebben.⁷⁰

Na de arrestatie waarschuwde de chauffeur van Bekaert diens vrouw, die op haar beurt contact opnam met Galopin. Galopin oefende daarop, samen met Velter, de bestuurder van de Hoofdgroepering Metaalverwerkende Nijverheid, druk uit op secretaris-generaal voor Economische Zaken Leemans. En Leemans stuurde aan Militärverwaltungschef Reeder een brief waarin hij het belang van Bekaert voor de Belgische economie uiteenzette. Dankzij de tussenkomst van Leemans werd hij opnieuw in vrijheid gesteld.⁷¹ De brief zou echter in slechte aarde vallen bij het verzet, dat op basis daarvan een lastercampagne voerde. Volgens het verzet was iemand die veel voor de Belgische economie betekende automatisch een collaborateur.

Bekaert werd dan wel in vrijheid gesteld, maar door de Duitsers uit het burgemeestersambt ontzet. Op 14 april werd deze laatste maatregel officieel betekend. Acht dagen daarna nam het college

69 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: Getuigenis Leon Bekaert, juni 1946, p. 1.

70 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 9-10.

71 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: Getuigenis Leon Bekaert, juni 1946, p. 2.

van burgemeester en schepenen van Zwevegem er kennis van⁷² en de burgemeestersjerp werd tijdelijk overgenomen door eerste schepen Jozef Verduyck.⁷³ Nauwelijks was de bezetting voorbij of Bekaert nam het burgemeesterschap van Zwevegem weer op. Op 11 september 1944 stelde hij de gemeenteraad opnieuw samen, nadat deze sedert april 1941 geschorst was op bevel van de bezetter.⁷⁴

REPRESSIE

Gezien de positie van Leon Bekaert tijdens de oorlog als leider van de hoofdgroepering, als bedrijfsleider en als burgemeester lag het voor de hand dat hij geïsoleerd zou worden door de naoorlogse volksrepressie. Deze concentreerde zich vooral op de lotgevallen inzake de prikkeldraadafdeling die weliswaar onder Verwaltung geplaatst was, maar in de ogen van de buitenstaanders met alle fabrieken van Bekaert gelijkgesteld werd. Bovendien werd er zwaar getild aan de brief (nadien ook gepubliceerd in *Le Peuple*) die secretaris-generaal van Economische Zaken Leemans in februari 1944 geschreven had aan Reeder om Bekaert na diens arrestatie vrij te laten. Volgens Jan Deloof speelden ook ideologische motieven een rol: "Vooral het communistisch geïnspireerde Onafhankelijkheidsfront moest niet veel weten van deze invloedrijke, katholieke patroon, die een geheel ander maatschappijbeeld predikte en wilde uitwerken".⁷⁵

Het *Onafhankelijkheidsfront* (OF) van Kortrijk probeerde Bekaert aan te houden, maar het Zwevegemse verzet dwarsboomde die poging. Toen de voorgenomen arrestatie niet haalbaar bleek, begon het OF-Kortrijk pamfletten te publiceren. Bekaert counterde deze campagne met eigen affiches en met een bericht in de lokale pers. Hij werd daarbij gesteund door personeelsleden van zijn fabrieken, die op vier november 1944 in het blad *Andleie* een stuk

72 ZWEVEGEM, *Gemeentearchief*: Verslag van het college van burgemeester en schepenen, 22 april 1944.

73 A. OVAERE, *Zwevegem vroeger en nu*, Brugge, 1964, p. 40.

74 ZWEVEGEM, *Gemeentearchief*: Verslag van de gemeenteraad van 11 september 1944.

75 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 358.

te zijner verdediging publiceerden.⁷⁶ Halverwege november werd er ten slotte een grote volksvergadering georganiseerd, waar er gepleit werd voor eerherstel. Op deze vergadering waren onder meer het Zwevegems verzet, de brandweer, het Rode Kruis, het gemeentepersoneel en de werknemers van Bekaert aanwezig.⁷⁷ Bekaert wou dus al eerherstel, nog voor het gerecht zijn werk gedaan had. Misschien dacht hij het gerecht te beïnvloeden door aan te tonen dat een deel van de publieke opinie achter hem stond.

In 1944 opende het auditoraat van Kortrijk een onderzoek naar de activiteiten van Leon Bekaert. In december kwam Bekaert met een verweernota waarin hij zijn houding tijdens de bezetting verdedigde. Hij rechtvaardigde zich door te verwijzen naar de Galopin-doctrine: de productie moest in stand gehouden worden om de arbeiders aan het werk te laten en om voedselimport te verzekeren. Het behoud van de economische structuur kwam niet ter sprake, waarschijnlijk omdat hij vooral de nadruk wilde leggen op het humanitaire aspect van de doctrine.⁷⁸ Het feit dat Bekaert de Galopin-doctrine ter rechtvaardiging van zijn productiepolitiek inriep, wijst erop dat hij veronderstelde dat een industrieel automatisch vrijuit zou gaan als hij de doctrine had gevolgd. Ook vele andere industriëlen dachten dit.⁷⁹ Auditeur-generaal Ganshof van der Meersch stond echter een strenge bestraffing van economische collaboratie voor en had een andere interpretatie van de doctrine: niet alleen de leveringen van wapens en munitie, maar alle leveringen met een militair karakter waren strafbaar. Vooral de leveringen met een indirect militair karakter zouden Bekaert kwalijk genomen worden. Op 5 maart 1945 had de aangestelde deskundige Karel Elslander een eerste rapport klaar. Concluderend gaf hij aan dat Bekaert in aanzienlijke mate voor de bezetter geproduceerd had terwijl hij op de hoogte was van het militaire karakter van sommige bestellingen. Op het vlak van de Verwal-

76 J. DELOOF, *De tijd is veel veranderd*, p. 359-363.

77 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 144: Teksten vergadering eerherstel.

78 LEUVEN, *Kadoc*, Fonds Leon Bekaert, DL 143: Verweernota in zake: Leon Bekaert, p. 6-7.

79 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking? Vervolg van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 1996, p. 248.

tung moest er nog verder onderzoek gedaan worden, vooral in de boekhouding van de prikkeldraadafdeling. Een week later, op 13 maart, werd deze boekhouding in beslag genomen. Elslander had de grootste moeilijkheden met het vergaren van de nodige informatie over het bedrijf omdat een aanzienlijk deel van het archief bij de vernieling van de kantoren in mei 1940 vernietigd was. De expert wilde daarom de balansen nakijken die het bedrijf jaarlijks ter griffie had moeten neerleggen bij de Kamer van Koophandel, maar moest vaststellen dat Bekaert die neerlegging niet gedaan had.⁸⁰ Op 9 april 1945 werd Bekaert daarvoor veroordeeld tot het betalen van een boete van 70 fr. en een voorwaardelijke celstraf van één jaar.⁸¹ Elslander onderzocht daarna of de verhoging van de productie van harde draad het resultaat was van de echte wens van Leon Bekaert, die immers altijd zijn productiepolitiek verdedigde met het argument daarmee zijn arbeiders voor deportatie te hebben behoeft. Door de productie van staaldraad, die veel arbeidsintensiever was dan zachte draad, te verhogen, konden in principe meer arbeiders aan eenzelfde hoeveelheid grondstof werken. De conclusie van Elslander was negatief: rekening houdend met de arbeidsintensiteit van de bewerking van staaldraad had de belangrijke verhoging van de productie zich niet vertaald in een evenredige verhoging van het personeel. Het rendement in de productie bleek zelfs gestegen.⁸² Elslander vond het ook vreemd dat enkel de prikkeldraadafdeling onder Verwaltung werd geplaatst en niet de hele fabriek zoals doorgaans gebeurde. Vooral het feit dat Bekaert zelf de Verwaltung voorgesteld had, kon de expert niet begrijpen. Hij vond het ook verdacht dat hij zelf de directeur van de prikkeldraadafdeling in Zwevegem, Burke aangesteld had. Enerzijds was dit normaal aangezien Burke reeds voor de oorlog voor het bedrijf gewerkt had; anderzijds was het een Duitser die vooral de belangen van de bezetter diende. In verband met dit laatste waren er enkele documenten aangetroffen van de hand van Burke waarin deze bij Verwalter Seehaus had aan-

80 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1.

81 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Inlichtingsbulletin Leon Bekaert.

82 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Rapport spécial, 24 januari 1946, p. 16.

gedrongen op voldoende bestellingen voor de prikkeldraadafdeling. Burke onderhield goede relaties met Paul Seehaus. En de relaties tussen Bekaert en Burke waren eveneens goed aangezien Burke regelmatig rapporteerde over de afdeling aan Bekaert.

De zwaarste beschuldiging betrof de levering van de grondstof voor prikkeldraad aan de prikkeldraadafdeling. Daardoor juist kon die afdeling blijven draaien. Daarenboven werden aanzienlijke hoeveelheden van die grondstof ook naar Duitsland geëxporteerd. De producenten konden op de bestelbons nochtans lezen dat de leveringen een indirect militair karakter hadden. Nergens vond Elslander sporen van verzet bij de leveringen van de grondstoffen. Integendeel, hij trof een brief aan van Burke aan de *Clouteries et Tréfleries de Flandres* waarin deze uiteenzette dat “M. Bekaert intervient auprès de l’UTCB pour faire suivre d’urgence les fils pour les ronceries”.⁸³ Bij het verhoor van 2 februari bevestigde Bekaert dit.⁸⁴ Mogelijke vertragingen in de leveringen konden volgens Elslander enkel afkomstig geweest zijn van een verminderde arbeidsproductiviteit bij de werknemers. De prikkeldraadafdeling had tijdens de oorlog 1.113.135 fr. winst gemaakt. Het personeel van de afdeling had dezelfde voordelen genoten als het andere. Gezamenlijk hadden de arbeiders in de prikkeldraadafdeling een bedrag van 511.370 fr. ontvangen.⁸⁵ Hoewel Bekaert zich dus altijd aan de Galopin-doctrine gehouden had en geen wapens en munitie had geproduceerd, beschouwde het onderzoek toch ook de Verwaltung als een negatief element. De levering van de grondstoffen voor de prikkeldraad werd, in afwijking van de Galopin-doctrine, wel als strafbaar gezien, vooral wanneer er geen sprake was van verzet.

Op 7 augustus 1946 legde Elslander zijn definitief rapport onder de titel *La politique de travail suivie par M. L. Bekaert durant l’occupation allemande* neer. In het rapport werd vooreerst nagegaan of de productie door Leon Bekaert was hervat in een geest

83 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Les ronceries sous Verwaltung, 18 april 1946, p. 4, 8, 14-15, 16.

84 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 2: Verhoor Leon Bekaert, 2 februari 1946.

85 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Les ronceries sous Verwaltung, 18 april 1946, p. 17, 19, 20.

van verzet. Daar was volgens Elslander geen sprake van: op verschillende momenten was voorkomen dat de productie vertraagd werd. Bekaert kon dit wel zelf verklaren aan de hand van de Galopin-doctrine en de brieven geschreven om vertragingen in de productie te voorkomen, kon hij afdoen als komedie om de Duitsers welgezend te houden. Het is zeer moeilijk om nu nog de werkelijke bedoelingen van Bekaert te achterhalen, maar Elslander interpreteerde ze alvast als een vrijwillige verhoging van de productie ten dienste van de bezetter: "En résumé, tout cela indique clairement la volonté de produire et qu'à aucun moment, il n'y eut chez Monsieur Bekaert volonté de freiner ou de résister aux exigences allemandes". Elke vorm van vertraging was zeker niet aan hem te danken: "seul le mauvais approvisionnement des usines en est la cause". Op het vlak van de aanmaak van wapens en munitie stricto sensu (of onderdelen daarvan) kwam vanzelfsprekend de productie van prikkeldraad ter sprake. Er was voor 6.850 ton prikkeldraad verzonden, goed voor een zakencijfer van 22 miljoen fr. In de acht maanden voor de oorlog was 13.710 ton voortgebracht. De levering van de grondstof voor prikkeldraad aan de bezetter werd Bekaert ook kwalijk genomen. Hij had via de UTCB tussen 1941 en 1944 2.254 ton voor een zakencijfer van 7 miljoen fr. geleverd aan Duitse militaire diensten in België. Deze leveringen hadden een indirect militair karakter en hij was hiervan op de hoogte: een bestelbon stond bijvoorbeeld op naam van het *Bautechnisches Beschaffungsamts Luftgaucommando* en was bedoeld voor *des travaux de camouflages*. Verder werden er nog aanzienlijke hoeveelheden producten met een indirect militair karakter naar Duitsland verzonden. Ten slotte was Bekaert ook op de hoogte van het indirect militaire karakter van de leveringen aan Buchheister (2.737 ton, Nederland). De verhoging van de productie van staaldraad mocht volgens Elslander niet gezien worden als een *fabrication nouvelle*, aangezien hier geen nieuwe installaties of grondige transformatie van de bestaande installaties voor nodig geweest waren.⁸⁶

86 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: La politique de travail suivie par M. L. Bekaert durant l'occupation allemande, p. 6-11, 19, 23, 30-33.

Tijdens de oorlog was er voor 43 miljoen fr. verdeeld onder de vennoten. De boekhoudkundige winst bedroeg onder de bezetting 45,4 miljoen fr.; in de vooroorlogse periode (1936-1940) 78,4 miljoen fr. Volgens de boekhouding was er dus 33 miljoen fr. minder winst gemaakt. Dit is echter een vertekening van de resultaten: tijdens de oorlog werd er bij verschillende gelegenheden voor 46 miljoen fr. uitgekeerd aan het personeel, zodat de werkelijke winst 91,4 miljoen fr. bedroeg. Ten opzicht van de vooroorlogse periode was er dus een stijging van 13 miljoen fr.⁸⁷ Een deel van de uitkeringen aan het personeel werd gegeven onder de vorm van leningen die niet terugbetaald moesten worden; een andere gedeelte ging naar sociale fondsen. En er werden ook voedsel, kleding en brandstof geschonken aan het personeel.

Die laatste schenkingen vergen enige nadere uitleg. Ordonnantie nummer 5 van 10 mei 1940 had vastgelegd de lonen geblokkeerd moesten worden en slechts eenmaal, op 29 mei 1941, werd daarvan afgeweken: na de staking der 100.000 werd een loonsverhoging van 8% toegestaan om de sociale onrust weg te nemen. Later diende de loonstop vooral om arbeiders aan te zetten in Duitsland te gaan werken, waar de lonen ongeveer drie keer hoger waren. De kleinhandelsprijzen stegen echter, waardoor de koopkracht afnam.⁸⁸ Bepaalde ondernemingen stelden daarop voedsel ter beschikking van hun personeel, onder meer om looneisen te voorkomen. Dit was ook door het *Comité Central Industriel* (CCI) gewenst.⁸⁹ Daarnaast werden er soms ook supplementen op het loon toegestaan. Bij Bekaert was dit het geval.⁹⁰ Volgens Peter Scholliers waren deze "sociale werken" een belangrijk element voor de *survival strategies* van de arbeidersgezinnen. De patroons benadrukten de humanitaire kant van deze uitdelingen: ze zorgden er niet alleen voor dat de arbeiders konden blijven werken; ze

87 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Rapport spécial, 24 januari 1946, p. 13.

88 P. SCHOLLIERS, 'Strijd rond de koopkracht, 1939-1945', in: *België, een maatschappij in crisis en oorlog. Acta van het colloquium gehouden te Brussel van 22 tot 26 oktober 1990*, Brussel, 1990, p. 247-249.

89 D. LUYTEN, 'Stakingen in België en Nederland, 1940-1941', in: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, 15 (2005), p. 157.

90 ZWEEGEM, *Privé archief Werner De Meulemeester*: Loonfiche 1942.

waakten ook over de gezondheid van hun arbeiders en hun gezinnen. Scholliers vond echter andere motieven voor de uitdelingen. Een eerste belangrijke drijfveer was het op peil houden van de werkkraft van de arbeiders door extra voedsel uit te delen. Het officieel rantsoen bevatte immers maar de helft van de calorieën van het vooroorlogse menu. Verder waren de uitdelingen ook belangrijk voor het streven naar sociale vrede na de oorlog en om de arbeiders aan het bedrijf te binden.⁹¹ Deze sociale politiek van de patroons was dus dubbelzinnig: hij diende zowel de arbeiders als de patroons zelf.

Een groot deel van de winst van Bekaert was gemaakt op Duitse bestellingen en daaruit besloot Elslander dat deze bestellingen geen slechte zaak geweest waren voor de firma: "Ils [de vennoten van de Tréfileries Léon Bekaert] devaient craindre qu'en cas de refus de travailler pour l'occupant, l'exploitation de leurs usines ne se fasse sans leur concours, ce qui risquait d'avoir des conséquences défavorable à leurs intérêts ... A l'encontre de ce qui c'est passé chez d'autres industriels, la firme Bekaert a pu, grâce au bénéfices réalisés sur les fournitures allemandes, maintenir et élargir ses cadres et préparer l'après-guerre ... L'exécution des commandes allemandes que Monsieur Bekaert a recherchées n'a pas été une mauvaise affaire pour sa firme".⁹² Hiermee alludeerde Elslander eigenlijk op het derde argument van de Galopin-doctrine, met name het behoud van de economische structuur. Bekaert verdedigde zijn productiepolitiek altijd met de twee expliciete argumenten uit de nota-Galopin van 15 juli 1940: de productie moest in stand gehouden worden om de deportatie van arbeiders te voorkomen en om voedselimport te verzekeren. Elslander stelde dat het derde argument, het behoud van de economische structuur, ook meespeelde. Bekaert had naast de weigering van de productie van prikkeldraad geen tekenen van verzet tegen Duitse bestellingen getoond, aanzienlijke bedragen waren aan de vennoten uitgekeerd, hij had goederen met een indirect militair karakter geleverd aan de bezetter

91 P. SCHOLLIERS, 'Strijd rond de koopkracht', p. 258-261.

92 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: La politique de travail suivie par M. L. Bekaert durant l'occupation allemande, p. 28-29.

en de Verwaltng was een schijnmaatregel. Elslander twijfelde er zelfs aan of er wel sprake was van dwang bij de Verwaltng, gezien Bekaert zelf hierop had aangedrongen.

Op 30 november 1946 volgde de uitspraak van de krijgsauditeur van Kortrijk Verougstraete in de zaak Leon Bekaert. Enkele elementen spraken volgens de auditeur in het nadeel: bij de onderhandelingen van het nieuwe programma eind 1942 was er bijvoorbeeld niet altijd een “vaderlandslievende houding” geweest en de aanstelling van Burke werd eigenaardig bevonden. In het voordeel speelden het feit dat Bekaert de productie van prikkeldraad onder zijn verantwoordelijkheid geweigerd had en dat de Verwaltng van de prikkeldraadafdeling uiteindelijk de enige mogelijkheid was geweest om de confiscatie van het hele bedrijf te vermijden. Er was dus sprake van “moreelen dwang”. Daarenboven was de afdeling financieel onafhankelijk gebleven van het moederbedrijf en de productie relatief laag. Daaruit concludeerde Verougstraete dat de productie van prikkeldraad niet tot strafrechtelijke vervolgingen kon leiden.⁹³ In verband met het leveren van goederen met een indirect militair karakter stelde de auditeur dat Bekaert wel op de hoogte was geweest. Het pleitte echter in zijn voordeel dat alle bestellingen gezamenlijk aanvaard waren. Ten slotte zag hij nog enkele elementen die in het voordeel van Bekaert pleitten: de vennoten hadden verzaakt aan alle winsten op Duitse bestellingen, er werd voor 46 miljoen fr. uitgedeeld aan het personeel en zelf had hij zich tijdens de oorlog beziggehouden met het bestuderen van sociale problemen.

Mogelijk werd er gevreesd voor een doorverwijzing van de zaak Bekaert, want verschillende personen schreven enkele dagen voor de uitspraak brieven naar Verougstraete waarin ze diens verdediging opnamen. Procureur-generaal bij het Hof van Cassatie Leon Cornil deed dit op 27 november 1946 of drie dagen voor de uitspraak en meldde dat hij samen met Bekaert en Henri Velge door de Londense regering was opgedragen “de promouvoir et de coordonner les études d’ordre social et économique auxquelles se livraient ici

93 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1: Bevel van buitenvervolginstelling.

les bons citoyens soucieux à ce que la Belgique jouisse, d'un bonheur et d'une prospérité durables, basés sur le progrès social".⁹⁴ De tussenkomst van een hogere magistraat in het onderzoek van de auditeur van Kortrijk is zeer merkwaardig. Daarmee oefende hij immers druk uit op Verougstraete om een positief oordeel in de zaak te vellen. Daarnaast intervenieerde oud-minister Delfosse, die in 1946 rechter bij het internationaal gerechtshof was. Op 26 november 1946 meldde hij dat Bekaert hem bij verschillende gelegenheden gezegd had te blijven produceren om de arbeiders te behoeden voor deportatie. Bekaert zou hem ook gemeld hebben dat hij aanzienlijke bedragen aan het verzet en zijn personeel gegeven had. Verder merkte hij op dat Bekaert deel had uitgemaakt van het comité-Gilles.⁹⁵ Ook de werknemers namen zijn verdediging op. In het instructiedossier zijn verschillende brieven terug te vinden waarin ze stelden dat hij geproduceerd had om de arbeiders aan het werk en in het land te houden.⁹⁶

De krijgsauditeur besloot uiteindelijk tot buitenvervolginstelling in de zaak Bekaert. De uitspraak was enigszins voorspelbaar. Vooreerst was er het tijdstip van de uitspraak: in november 1946 was er een algemene tendens tot milderen van de repressie voor economische collaboratie. De reden waarom er toen pas – na bijna 23 maanden onderzoek – een uitspraak viel is wellicht te wijten aan de aard van de zaak. Luyten stipte reeds de complexiteit van de economische collaboratie aan, waarbij schuld of onschuld niet zo eenduidig waren als bij andere vormen van collaboratie.⁹⁷ Bekaert bezat ook een hoge status, waardoor voorzichtigheid van de kant van de magistraten geboden was. De Galopin-doctrine die stelde dat leveringen steeds door de producenten gezamenlijk aanvaard moesten worden, maakte het ook moeilijk alleen Bekaert te veroordelen. En de ganse sector of industrietak in een tijd van wederopbouw en economisch herstel uitschakelen was zeker onmogelijk.

94 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Brief Leon Cornil aan Verougstraete, krijgsauditeur Kortrijk, 27 november 1946.

95 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 3: Brief Delfosse aan Verougstraete, krijgsauditeur Kortrijk, 26 november 1946.

96 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 1.

97 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking*, p. 249.

Een vergelijking met de lotgevallen van de *Kortrijkse Kunstwerkstede*⁹⁸ dringt zich op. In september 1940 hervatte meubelfabrikant De Coene net zoals Bekaert de productie. Tot 1944 werd er voor 443 miljoen fr. aan barakken, schijnvliegtuigen, noodwoningen, meubels en camouflagenetten geleverd aan de bezetter.⁹⁹ Daarvoor werd De Coene veroordeeld tot het betalen van een half miljard fr. boete en een gevangenisstraf van 20 jaar.

Tijdens de repressie wilde Ganshof van der Meersch een nieuwe jurisprudentie scheppen en zo snel mogelijk enkele duidelijke gevallen van economische collaboratie voor de rechter brengen. De zaak De Coene was voor hem zo'n duidelijk geval, aangezien de productie er duidelijk onder de categorie wapens en munitie viel.¹⁰⁰ De barakken en schijnvliegtuigen waren ook geproduceerd onder de verantwoordelijkheid van de bedrijfsleider, terwijl de productie van prikkeldraad in de *Tréfileries Léon Bekaert* besproken was op het niveau van het draadtrekkerskartel. De draadproducenten waren op de hoogte van het dubieuze karakter van de prikkeldraadleveringen en daarom contacteerden ze, alvorens ze de productie aanvaardden of weigerden, steeds eerst hun raadgevende advocaat. Deze bevestigde dat prikkeldraad als een defensief wapen gezien moest worden.

De houding van de twee bedrijfsleiders heeft gedeeltelijk te maken met de sectoren waartoe ze behoorden. De metaalsector was belangrijk en goed georganiseerd, en alle beslissingen betreffende de productie werden genomen op sectoraal niveau. De houtsector daarentegen was minder goed uitgebouwd en vele bedrijven hadden er een familiaal karakter. De twee belangrijkste centra waren Mechelen en Kortrijk, zonder dat er veel contacten bestonden tussen beiden, bijvoorbeeld op het vlak van de productiepolitiek. Daarnaast was De Coene eerder een eigenzinnige kunstenaar¹⁰¹

98 *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene. 80 jaar ambacht en industrie. Meubelen-interieurs-architectuur*, Kortrijk, 2006.

99 K. SPEELMAN, 'De Kortrijkse Kunstwerkstede in de economische collaboratie', in: *De Leiegouw*, 39 (1997), p. 227-333.

100 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking*, p. 31-34.

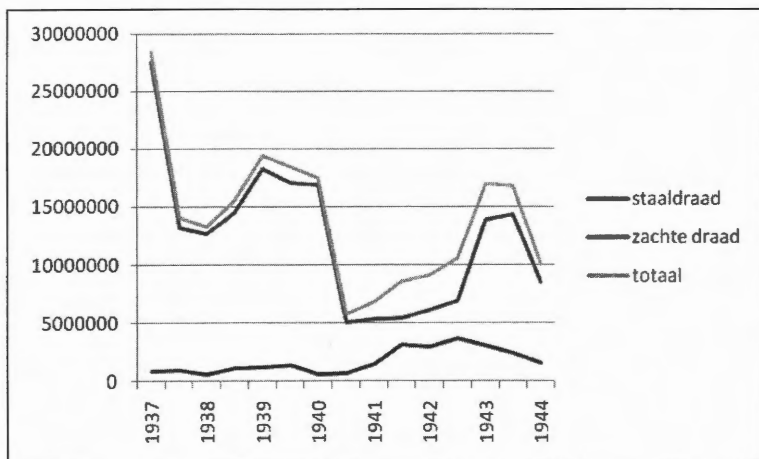
101 J. DE GEEST, *Jozef De Coene 1875-1950*, Tielt, 2005.

dan een zakenman. Uit zijn memoires blijkt dat hij juridische vraagstukken niet belangrijk vond en dat hij liefst op eigen houtje handelde. Hij was ook minder in nationale netwerken, die vaak katholiek waren, ingewerkt.¹⁰² Bekaert verkeerde al sinds de jaren 30 in de hoogste politieke en economische kringen. Hij werd opgeroepen om deel te nemen aan het Galopin-comité, was goed op de hoogte van de richtlijnen en volgde die dan ook. De Coene ging zijn eigen weg, nam de Galopin-doctrine niet volledig over en produceerde goederen met een direct militair karakter. Bekaert wees er in het naoorlogs onderzoek meermaals op dat hij de productie hervat had om de deportatie van zijn arbeiders te beletten. Dat hij zijn bedrijf ook ongeschonden door de oorlog had willen loodsen heeft hij tijdens zijn proces niet openlijk toegegeven. De Coene verdedigde zijn productiepolitiek anders. Hij kwam wel uit voor het feit dat hij zijn bedrijf ongeschonden door de oorlog had willen loodsen om zijn levenswerk niet te laten verwoesten. Verder zegde hij door te produceren zijn geschoolde arbeiders in het land te hebben willen houden, terwijl de Galopin-doctrine alle arbeiders voor deportatie wou behoeden.¹⁰³ Ten slotte stelde hij met de hervatting een concurrentievoordeel in de sector te hebben nagestreefd.

102 D. LUYTEN, 'Grote en kleine ondernemers tijdens de repressie van de economische collaboratie: kanttekeningen bij de discriminerende werking van de Galopin-doctrine, de strafwet en de consequenties voor het vervolgingsbeleid', in: *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 2 (1998), p. 519, 520-521.

103 D. LUYTEN, 'Grote en kleine ondernemers', p. 523.

DE PRODUCTIE BIJ DE TRÉFILERIES LÉON BEKAERT IN DE PERIODE 1937-1944 (KG)

Bron: BRUSSEL, *Justitiepleis*, Auditoraat-Generaal, Instructiedossier Bekaert, Map 4: Nota betreffende het vervaardigen van hard staaldraad, Bijlage 16: Voortbrengst der fabriek van 1936 tot 1944.

Leon Bekaert, s.d.

Bron: R. VANDEPUTTE,
*Leon-A. Bekaert: een groot man,
een goed mens*, Tielt, 1979, p. 113.